

<http://doi.org/10.31861/pytlit2022.105.194>

**ТАЛАНТ ВЧЕНОГО, ПОМНОЖЕНИЙ НА ТРУД:
ВІДТВОРЕННЯ ОБРАЗУ ПРОФЕСОРА НАТАЛІЇ МАЗЕПИ
НА СТОРІНКАХ УНІКАЛЬНОГО ВИДАННЯ**

[Рецензія на кн.: Сквіра, Н. (ред.) (2021). *Животворне світло слова: збірник наукових студій пам'яті докторки філологічних наук Наталії Ростиславівни Мазепи*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2021, 346 с.]

Вихід у світ цієї книги знаменує собою фінал титанічної роботи колективу авторів, яким вдалося об'єднати під однією обкладинкою спогади колег, друзів, рідних, наукові розвідки з різних питань провідних літературознавців України та порубіжжя, зібрати і укласти бібліографію наукового доробку відомої літературознавиці *Наталії Ростиславівни Мазепи* (1930–2019).

Збірник відкривається доволі ємним розділом „*Слово про Наталію Ростиславівну Мазепу*”, де зібрано спогади колег-літературознавців, учнів та рідних вченої. Зауважимо, що всі історії знайомства, співпраці, спілкування відкривають нам не лише особливий світ жінки-науковиці Н. Р. Мазепи, а й кожного з авторів, хто в той чи інший період мав можливість бути знайомим, спілкуватися, черпати натхнення для власних наукових проєктів. Саме з таких „суб'єктивованих уламків” (І. Козлик), „множинних ракурсів” робиться спроба відновити втрачену цілісність. Ця частина розпочинається щемливим віршем колеги й друга *Олега Гайнічери* під назвою „Щедрий талант” із напрочуд влучними словами:

Уверенно, / естественно слились / в книгах твоих / поэзия
и жизнь, / читателю являя / там и тут / талант учёного, / помноженный
на труд, / щедрый талант – / на кропотливый труд (с. 6).

Саме кропітка праця й стала запорукою розквіту таланту авторитетної філологині. Академік НАН України **Микола Жулинський**, спогади якого відкривають першу частину книги, апелюючи до критеріїв визначення „доброчесної людини” Сенеки, зауважує, що

саме Наталія Ростиславівна відповідала цим моральним критеріям – в неї не було розбіжностей між вчинками та словами, а її вчинки були спрямовані передусім на те, щоб творити добро, допомагати людям, підтримувати друзів, колег у важкі періоди життя, розраджувати у нещасті, збадьорювати підупалий дух... (с. 7).

Підкріплюють характеристику спогади шанованого мемуариста про суттєву підтримку Наталією Ростиславівною інститутських колег та друзів, яких переслідували за „ідейну незрілість”, „ідеологічні помилки”, за „антипартійну поведінку”, за читання і розповсюдження „антирадянської літератури”, за поширення „самвидаву”, за інакодумання 60-х (с. 10).

Проте не лише душевні якості запам’яталися тоді ще аспіранту М. Жулинському, а й глибокий талант жінки-вченої. Русистку Н. Мазепу, яка

роздумувала над проблемою взаємодії епічного і ліричного в сучасній радянській поезії, приваблювала не лише творчість Євгена Євтушенка, Андрія Вознесенського, Белли Ахмадуліної, Миколи Рубцова, а й Івана Драча, Ліни Костенко, Миколи Вінграновського, Дмитра Павличка...” (с. 10).

Крім того, вона дослідила творчість талановитого поета Леоніда Кисельова, опублікувавши розвідку „Из второй половины двадцатого века” в колективній монографії. Однак, за спогадами автора, зацікавлення поезією шістдесятників не обмежувалося лише „захопленням творчістю Ліни Костенко, Ірини Жиленко, не кажучи вже про Івана Драча та Миколу Вінграновського”, Наталія Ростиславівна у своїй докторській дисертації „Взаємодія

літературного і епічного в радянській літературі (60–80-ті роки)” (1987) приділила також чимало уваги аналізу творчості „українських поетів-новаторів” (с. 10).

Підкреслимо, що у кожного автора цієї книги була своя неповторна історія знайомства й співпраці з Н. Мазепою. Так, доцент і член НСПУ *Дмитро Бураго* поділився своїми спогадами про знайомство з Наталією Ростиславівною („Дорогое наследство”, с. 13), яке відбулося на конференціях журналу „Collegium”, започаткованих його батьком Сергієм Борисовичем, після смерті якого Н. Мазепа всіляко підтримувала новий оргкомітет, що продовжив традицію цього „большого культурного события, далеко выходящего за пределы Украины” (с. 13). Крім того, ми дізнаємося, що Наталія Ростиславівна була науковим керівником Д. Бураго. І хоча дисертація пошукувача тоді не була завершена, проте „регулярные встречи и беседы о поэзии, чья стихотворная ткань лишь одно из ее жилищ, были прекрасны” (с. 14).

Поезією було пронизане все життя Н. Мазепи, тому й не дивно, що саме поетичні рядки дають назви спогадам про цю дивовижну жінку. „Усе іде, але не все минає...” – це рядки відомої поезії Ліни Костенко „Сосновий ліс перебирає струни...”, що стають заголовком для спогадів професора *Ігоря Козлика*, у якого, за його ж словами, з Наталією Ростиславівною був свій „сюжет» – неповторний та повчальний, зі своєю власною домінантою, внутрішнім стрижнем і вектором хронотопного розгортання” (с. 15). Озираючись на свій шлях у науку, І. Козлик визнає, що він

пройшов під пильним поглядом Наталії Ростиславівни. Достатньо сказати, що всі ключові події цього шляху – написання кандидатської дисертації, її захист, пошук теми докторської роботи, процес роботи над нею, її просування до захисту і сам захист – пов’язані з її активною участю (с. 16).

Слова безмежної вдячності, захоплення талантом науковиці та подяка за підтримку стають тут ключовими. Та найціннішими „перлинами” цих спогадів постають листи Н. Мазепи, написані аспіранту, що перебував на армійській службі:

У цих листах – та незабутня атмосфера, яка підтримувала мене і не дала вийти з певної норми: я продовжував, попри все, залишатися аспірантом та членом відділу, перебувати у курсі всіх подій і міг думати про свою науку. Листи від Наталії Ростиславівни відображають не лише якісь зовнішні події, а й із очевидністю оприявнюють образ самого адресанта. В них, в їхньому стилі – її голос, її інтонації, динаміка її думки й емоції, її темперамент, її досвід, сповідувані нею цінності і, що теж суттєво, конкретно пережитий час, його атмосфера, його надії та тривоги (с. 17).

Надзвичайно теплі, щемливі і по-справжньому добрі – ці листи оригінально доповнюють образ жінки-науковиці, яка завжди залишалася „незмінною у своїх базових духовних, моральних і професійно-етичних орієнтирах”, для якої

найціннішим була людська гідність, свобода, віра в людяність людини – ті християнські і загальнолюдські цінності, про які в нас на кожному кроці говорять, але мало хто дійсно сповідує у реальній практиці свого повсякденного існування (с. 30).

Професорка **Наталія Костенко** зауважує, що коли називають ім'я Наталії Ростиславівни Мазепа, „у свідомості виникає її прекрасне, озорене світлом, натхненне обличчя”, і хоча воно було не завжди радісне й веселе, але осяяне „внутрішнім духовним вогнем, чистими помислами і чуттями, доброю усмішкою” (с. 32). Саме це обличчя спонукає авторку пригадати строфу відомого вірша Миколи Заблоцького „О красоте человеческих лиц”, рядки якого й дають назву цим спогадам („Есть лица..”). Любов до поезії та наукове зацікавлення нею стали осердям цього знайомства. Н. Костенко пригадує, що „дружні контакти виникли і зміцніли, якщо можна так висловитись, на серйозному науковому ґрунті”, а „спілкування, розмови про поезію, розпочинаючись в Інституті літератури, нерідко продовжувались на прогулянках старим Києвом” (с. 33). Проте не лише поезія ріднила двох науковиць, проблеми зі здоров'ям, які особливо загострилися після Чорнобильської трагедії, також поєднали цих жінок: „Маючи проблеми із власним здоров'ям, вона намагалась допомогти всім, хто шукав у неї допомоги. Вона врятувала мені життя. Я пам'ятаю про це” (с. 33).

Не оминула Н. Костенко і науковий доробок Наталії Ростиславівни, найбільша науково-творча активність якої припала на 1960–1980 рр. Після виходу у світ першої монографії „Е. А. Баратынский. Эстетические и литературно-критические взгляды” (1960) упродовж наступних двох десятиліть вона опублікувала чотири монографії: „Поэзия мысли” (1968), „В поэтическом поиске” (1977), „Стих и проза поэта” (1980), „Развитие современной советской поэмы” (1986), а також низку статей в колективних монографіях і збірниках, зокрема в галузі порівняльно-типологічних досліджень („Російська поезія України” (1970), „Історія українсько-російських літературних зв’язків” у двох томах за редакцією Н. Крутікової (1987)). Однією з останніх її статей, уміщених у збірник наукових праць „Русские советские писатели” (1991), була розвідка „Из второй половины двадцатого века” про творчість рано померлого київського поета Леоніда Кисельова (с. 34). Н. Мазепа була потужним науковцем, „людиною вільного мислення і вільної діяльності, глибоким вдумливим літературознавцем”, однією „з кращих представниць київської науково-літературної інтелігенції кінця ХХ ст.” (с. 37).

Доцентка *Стелла Кривошапова* у своїх спогадах „Декілька штрихів до портрета Наталії Ростиславівни Мазепи” зауважує складність такого жанру: „Ніколи не думала, що писати про колег – про тих, кого знала, з ким спілкувалася в академічних коридорах і після того, коли пішла на викладацьку роботу, – нелегко” (с. 38). Проте Наталія Ростиславівна була саме „з когорти по-справжньому шляхетних людей”, „справжніх інтелігентів, із великою внутрішньою красою” (с. 38), знайомство з нею відбулося „вже такої далекої на сьогодні теплої осені 1968 року” (с. 38). Зі спогадів С. Кривошапової дізнаємося, що Н. Мазепа доволі „скупко” розповідала про своє дитинство, проте одного разу сказала, що “в шкільні роки писала вірші” і „навіть прочитала вірш, який присвятила вчителю математики, учорашньому студенту Київського університету, який після поранення на війні був демобілізований і направлений викладати математику в жіночу школу” (с. 39).

Чимало цікавих життєвих історій, наведених С. Кривошаповою, по-новому розкривають постать жінки-науковиці: це і підготовка до ІХ з’їзду славістів (1983 рік), коли доводилося власноруч, не

цураючись чорної роботи, готувати аудиторії для гостей („І такої картини вже ніде ніколи не побачиш: прекрасно одягнена жінка з дорогоцінними прикрасами бере якесь відро, брудну ганчірку й починає прибирати” (с. 39)); це і робота восени 1973 р. групи співробітників Інституту літератури в радгоспівських садах у с. Баришівка Київської області, після якої Наталія Ростиславівна опинилася в лікарні (с. 40). І ще один життєвий момент, що характеризує її як добру і чуйну людину:

Загальновідомим було і ставлення її до тварин. Щодня, вертаючись з роботи, вона заходила до відомої київської кулінарії, що була неподалік від Інституту на Хрещатику, і купувала їжу безхатнім тваринам: кішкам і собакам. І коли Наталія Ростиславівна з’являлась на розі своєї вулиці, до неї сходились всі коти й собаки, що жили в підвалах. Вона, годуючи їх, розмовляла з ними, знала всіх, лікувала за потреби (с. 41).

У цих спогадах йдеться і про Наталю Ростиславівну як глибокого науковця, яка навіть після виходу на заслужений відпочинок продовжувала свою наукову і творчу діяльність:

На її домашньому робочому столі завжди можна було побачити наукові журнали, дисертації, рукописи, стоси книжок. Вона говорила про своїх відвідувачів зацікавлено й допомагала їм щиро, раділа, коли виходила книжка поезій або відбувався захист, не мирилася з недбалістю, недобросовісним ставленням до своїх обов’язків тощо (с. 41).

Молодша наукова співробітниця, секретарка відділу зарубіжних і слов’янських літератур Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України *Світлана Кучерявенко*, згадуючи свою старшу колегу Н. Мазепу, з якою пропрацювала в Інституті літератури більш ніж 30 років, зауважує, що має „таке враження, ніби переді мною повільно розгортається фільм із минулого” („Наталія Ростиславівна Мазепа. Спогади-кадри”, с. 42). Першим таким спогадом-кадром стала історія, що засвідчує активну участь Наталії Ростиславівни „у важливих подіях, пов’язаних з її улюбленим Києвом”:

Ще чотири роки тому Наталія Ростиславівна щосили сприяла збереженню на вул. Михайлівській, в історичному центрі міста, будинку, що його створив архітектор Микола Казанський. Тут з ХІХ ст. вирувало культурне життя Києва, у 1906 р. працювали редакції періодичних видань – газети „Громадська думка” і журналу „Нова громада”, навколо яких гуртувалися визначні діячі української культури. Тут свого часу мешкали О. Купрін, М. Кисельов. 2016 р. я радилася з Наталією Ростиславівною щодо написання статті про київський період Купріна до газети „День”, власне, єдиної, яку вона сприймала й шанувала. Потрібно було у будь-який спосіб привернути увагу міської влади до цієї проблеми. На жаль, ми не встигли: у тому ж 2016-му будинок знесли (с. 42).

Ще одним яскравим спогадом стала „майже детективна історія”, пов’язана з встановленням у 2009 р. пам’ятника до ювілею польського поета Юліуша Словацького в Києві:

Наталія Ростиславівна навчалася на факультеті полоністики в університеті ім. Т. Г. Шевченка, добре знала творчість Юліуша Словацького, володіла польською мовою і тому одразу, разом зі своїм колегою й другом, професором КНУ Ростиславом Радишевським, польською громадою Києва та іншими небайдужими жителями міста активно долучилася до роботи з вибору місця для привезеного пам’ятника. Але всі зусилля були марними, процес встановлення пам’ятника затягнувся на роки (с. 43).

Лише у 2012 р. сталося „торжество справедливості”: Київська міська адміністрація нарешті виділила ділянку на вулиці Великій Васильківській, поруч із костелом Св. Миколая. Наталія Ростиславівна, за спогадами С. Кучерявенко, була „цим втішена й задоволено констатувала, що скульптура чудова і цілком відповідає образу поета” (с. 44). За активну роботу „над збереженням культурної, архітектурної історії Києва” Н. Мазепу було відзначено медаллю „У пам’ять 1500-річчя Києва” (1982 р.), а за

значні особисті заслуги в соціально-економічному та культурному розвитку столиці України, за вагомі досягнення у професійній діяльності й багаторічну сумлінну працю та з нагоди Дня Києва – орденом княгині Ольги ІІІ ступеня (2009 р.), яким вона пишалася (с. 44).

Професор *Павло Михед*, пригадуючи своє „живе й системне” спілкування з Наталією Ростиславівною, зауважує, що розпочалось воно з осені 2003 року після приходу до Інституту, хоча знайомство відбулось ще десь на рубежі 70–80-х. Окрім численних фрагментів розмов, вкарбувалася у пам’ять, насамперед, її доброзичлива усмішка („З пам’яті про усміхнену Наталію Ростиславівну”, с. 48). Ведучи мову про зміну наукових зацікавлень Н. Мазепи, П. Михед підкреслює переломний момент, пов’язаний з „перестройкою”:

Вона звертається до російськомовної поезії України, ставши, до слова, одним із зачинателів вивчення цієї проблеми в нових культурно-історичних обставинах. <...> Вона особисто знала багатьох російськомовних поетів, і не тільки Києва, але Харкова, Одеси, Івано-Франківська. І тоді постала проблема пошуку методологічних засад вивчення російськомовної літератури в Україні, її місця, художньої вагомості, стосунків її з питомо російською літературою, а з іншого боку – з українською (с. 49–50).

Чимало наукових проектів унаслідок різних обставин так і не були завершені, проте Наталія Ростиславівна залишалася людиною, сповненою оптимізму в найтяжчі моменти життя.

Надзвичайно цінними постають спогади двоюрідної сестри Н. Мазепи по материнській лінії – *Галини Новікової* („Воспоминания о прошедшей жизни: Наталия Мазепа и ее окружение”), оскільки з Наталкою вони знайомі з народження:

Она на два года меня старше. Наши мамы были родными сёстрами, хотя мы жили в разных городах до войны: мои родители и я – в Ленинграде, Наташины родители в Москве и Киеве (с. 52).

Саме з цих спогадів ми в деталях можемо дізнатися про славетну родину Наталії Ростиславівни: про дідуся Євгена Леопольдовича Кавецького – лікаря-патологоанатома, психіатра та епідеміолога, доктора медицини, професора та ректора (1923–1927) Самарського державного університету (с. 52); про батька Ростислава Євгеновича (1899–1978) – патофізіолога й онколога, доктора медичних наук, професора, академіка АН УРСР, організатора і керівника Інституту експериментальної та клінічної онкології МЗ України (тепер Інститут експериментальної патології, онкології та

радіобіології, який носить його ім'я), зачинателя наукової школи українських учених онкологів-експериментаторів (с. 53). Дізнатися про насичений життєвий шлях Наталії Ростиславівни: про дитинство, вибір професії, навчання, про роботу лаборантом в Інституті літератури АН УРСР, про першу публікацію, заочну аспірантуру, захист кандидатської, а згодом (1987) докторської дисертації, про її друзів, колег, захоплення, знайомство з майбутнім чоловіком, про друзів родини, про їхнє коло спілкування. Надзвичайно цінні біографічні деталі доповнюють загальний образ Наталії Ростиславівни:

О сущности человека говорит многое – дела, слова, чувства... Но о человеке красноречиво говорят те, кто образуют круг его жизненного общения, с кем он близок. Наташу всегда окружали замечательные, талантливые и порядочные люди, потому что она сама была таким человеком (с. 76).

Рядок „Зробити щось, лишити по собі...” із поезії Ліни Костенко „Життя іде, і все без коректур...” стає назвою спогадів старшої наукової співробітниці відділу зарубіжних і слов'янських літератур Інституту літератури *Наталії Сквіри*, якій („наївній випускниці зі студентською торбиною знань, що замахнулася «опанувати» безкраю просторінь літературознавства”, с. 78) випала честь познайомитися з Наталією Ростиславівною 2004 року, коли вступила до аспірантури Інституту літератури. У той час Наталія Ростиславівна працювала провідним науковим співробітником відділу світової літератури під керівництвом акад. Д. Затонського. Цей фрагмент пронизують щирі слова вдячності та теплі спогади про мудру та інтелігентну жінку-науковицю, що стала для Н. Сквіри, „невідомого новачка”, не лише генератором окремих ідей кандидатської дисертації, присвяченій поетиці другого тому „Мертвих душ” М. Гоголя, а й

мудрою порадицею, яка, мов дантівська Беатріче, була дороговказом від блукання тернами до наукової ниви, а також гарантом певного прихистку від обіймів нового та незнайомого життя „великого міста”, що вирувало іншим темпоритмом, керувалося іншими запитамми (с. 78).

Відверто констатується, що „рідко коли дослідницький дар, суворість та вимогливість наставника поєднуються зі щирим добросердям, чуйністю і неймовірно привабливою жіночністю” (с. 79). Серед спільних проектів, підготовка яких вимагала активного спілкування, було укладання збірника праць „Благородний вимір наукового подвижництва”, присвяченого пам’яті члена-кореспондента НАН України Ніни Крутікової. Наталія Ростиславівна була відповідальним редактором, а Н. Сквіра – відповідальним секретарем. „Вражало те, – зауважує авторка, – як сумлінно вона ставилася до впорядкування статей і бібліографії доробку вченої, добирання світлин, яких рішучих зусиль докладала до видання книги” (с. 81). Захоплює й те, як глибоко переймалася науковим зацікавленнями молодих літературознавців, як аналізувала й прочитувала їхні праці. Підтвердженням тут також слугує лист, адресований Наталією Ростиславівною до авторки (с. 81–82).

Член-кореспондент НАН України *Микола Сулима*, пригадуючи свою історію знайомства з Наталією Ростиславівною („Незабутні миттєвості”), зазначає, що в Інституті літератури почав працювати з 1979 р. на посаді старшого лаборанта відділу давньої української літератури, де „виконував свої посадові обов’язки та потихеньку писав кандидатську дисертацію, присвячену українському віршуванню кінця XVI – початку XVII ст.” (с. 83). На цей час Наталія Ростиславівна вже належала до кола провідних учених Інституту: вона видала кілька монографій, працювала над докторською дисертацією, перебувала, так би мовити, „на вищому щаблі, майже недосяжному, чи навіть на іншій орбіті”, „в її оточенні були Т. Н. Денисова, В. П. Ведіна, О. В. Шпильова, Ю. Л. Булаховська, яких я зазвичай бачив на вченій раді, в коридорі, в бібліотеці...” (с. 83). З яскравих моментів спільної роботи особливо запам’ятався автору епізод „експертного розгляду” однієї кандидатської дисертації, написаної в Інституті під керівництвом академіка Д. Затонського: „Мене тоді вразила емоційна реакція Наталії Ростиславівни, яка активно обстоювала працю молодого науковця, а швидше – авторитет наукового керівника” (с. 83). З особистісного спілкування також наведено цікавий епізод, який характеризує Н. Мазепу як вольову жінку:

Якось ми чаювали у відділі російської літератури. Настрій був товариський, довірливий, от я й наважився запитати Наталію Ростиславівну про один із моментів молодості, коли їй випало робити вибір між дівочим прізвищем Кавецька і прізвищем чоловіка Мазепа. Наталія Ростиславівна сказала, що питання про *якийсь вибір* не стояло – вона вибирала прізвище чоловіка, прізвище, яке за радянських часів звучало як політичний вирок. До того ж її підтримав і батько, – Ростислав Євгенович Кавецький сказав доньці: „Це твоя доля” (с. 84).

Шлюб філософа та філологині був гармонійним і щасливим,

не одна тема, як можна здогадатися, народилася в родинних розмовах, можливо, дискусіях. Цікаво поєднала подружжя тема І. Франка, а саме співучасть Наталії Ростиславівни в підготовці 28 тому Повного зібрання творів І. Я. Франка у 50-ти тт. (1980) і робота В. І. Мазепи над книгами „Соціально-критична філософія І. Франка” (2001) та „Культуроцентризм світогляду Івана Франка” (2001) (с. 84).

Невтомна працелюбність у поєднанні з безмежною щедрістю та людинолюбством характеризують цю „видатну людину” (с. 85).

Робота над цікавими проектами ставала точкою перетину доль науковців з різних галузей. Так, робота над книгою „О моём отце Р. Е. Кавецком и близких ему людях” Н. Р. Кавецької-Мазепи із серії „Пам’яті видатних онкологів України” стала „дорожньою картою” та „пілотною платформою” для знайомства і подальшого духовно-насиченого багаторічного спілкування її з **Василем Чехуном** (академік НАН України, директор Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р. Є. Кавецького НАН України) („Книжка «О моем отце...» – престол пам’яті Н. Р. Кавецької-Мазепи”, с. 86).

Глибокий задум Наталії Ростиславівни, – зазначає автор, – віддзеркалити в одному портреті батька, видатного вченого патофізіолога-онколога, академіка й людину, дає можливість відчути високий професіоналізм автора у виокремленні та інтеграції рис яскравої постаті в буремні роки ХХ століття (с. 86).

Показово, що ця книжка стала розповіддю не лише про батька, а й про епоху, яка в „жорсткій та жорстокій шкаралупі утримувала протистояння різних світоглядів, де темінь і сірість диктувала міру й рамки тепла та світла”, „це окрема психологічна драма знатної родини, яка легко екстраполюється на тисячі і мільйони родин, хто в тій чи іншій формі пройшли випробування зламом світоглядів, хто був частиною зловісного цивілізаційного експерименту” (с. 87). Наталія Ростиславівна була „митцем і архітектором новітніх цінностей та принципів”, що „повинні базуватись на засадах національної гідності, порядності і зникаючого феномена – совісті” (с. 87). В. Чехун зазначає, що вона любила повторювати: „гармонійне формування світогляду дозволить уявити цілісну картину сучасності, сміливіше й надійніше дивитись у майбутнє”, а „відродження елементів совісті має стати ключовою ланкою сьогодення” (с. 87).

Усі представлені спогади дають читачеві можливість цілісно уявити образ науковиці – і як професійного літературознавця, і як унікальної людини. Цінність цієї частини книги (ще) й у тому, що тут вміщено чималу кількість фотографій Наталії Ростиславівни – з колегами, учнями, рідними людьми, – що стають, як листи й спогади, історичними документами наукової історіографії.

Другий розділ книги *„Літературознавча просторінь: актуальні проблеми”* містить 21 статтю з різних проблем історії російської, української та світової літератури, авторами яких є учні, друзі та колеги-літературознавці Наталії Мазепи. Показово, що всі статті, вдаючись до тієї або іншої методології, зосереджуючись на власному об'єкті дослідження, презентуючи нову й оригінальну перспективу, так чи інакше дотичні до кола зацікавлень Н. Мазепи. До того ж вони почасти супроводжуються спогадами або особистісними заувагами їх авторів.

Відкривається ця частина розвідкою професора *Семена Абрамовича* під назвою „Стихотворение Мири Тилло «День Страшного суда» как поэтическая танатология” (с. 90). Власне статті передують спомини про знайомство Марії (на жаль, уже покійної доньки Семена Дмитровича), з Наталією Ростиславівною. Зауважимо, що спільною ниткою, яка поєднує цих двох жінок, постає, насамперед, біблійна тематика, оскільки і Марія, за

свідченням батька (с. 92), і Наталія Мазепа, за словами сестри (с. 59), були глибоко віруючими християнками. Крім того, Наталія Ростиславівна, будучи дослідницею російськомовної поезії України, активно спілкуючись з молодими поетами, читала вірші Марії і сформувала свої враження: „Некоторые строки – совершенно гениальные!” (с. 94). Трагічні спомини про життя Марії Тілло прояснюють вибір поезії для аналізу, де тема Страшного суду постає в оригінальній авторській інтерпретації: „духовный опыт молодого поэта, привыкшего жить, постоянно заглядывая в лицо смерти, оказывается весьма значительным как некая практическая психагогия” (с. 92). Аналізована поезія постає доволі складним інтертекстуально (Біблія, Ф. Достоевський „Злочин і кара”, Л. Толстой „Війна і мир”) та інтермедіально (Леонардо да Вінчі „Мадонна в гроті”) насиченим текстом, що може, за словами дослідника, бути прочитаний

во всей глубине его смыслов лишь в контексте русской поэтической традиции XIX–XX столетий и, шире, в формате проблемы диалога современного художника слова с библейским наследием, воспринимаемым как живой и плодоносящий источник смыслов (с. 98).

Стаття професорки *Наталії Висоцької* „Пушкін і Гоголь як посередники між культурами в сучасній літературі США” (с. 100) також частково потрапляє в орбітальний простір наукових зацікавлень Н. Мазепи, насамперед обраними об’єктами дослідження. Тут аналізуються два романи, що вийшли друком у США на початку ХХІ ст.: афро-американки Еліс Ренделл „Пушкін і пікова дама” (2004) та американської письменниці індійського походження Джумпи Лагірі „Тезко” (2003), які об’єднуює „незвичний” вибір імен головних героїв – чорного хлопчика в романі Ренделл звати „Пушкін”, а сина бенгальських іммігрантів у Лагірі – „Гоголь” (с. 100). Аналіз даних текстів продемонстрував, що „Пушкін Ікс та Гоголь Гангулі репрезентують справжніх «героїв нашого часу» у плані втілення продуктивної гібридності, де культурні компоненти різного походження утворюють плинні та рухомі сучасні ідентичності” (с. 101). А

класична російська література, представлена через особи та твори її найбільш славнозвісних представників, використовується <...> з метою полегшити своїм героям набуття складних, гібридних, транскультурних ідентичностей. Вона репрезентує „третю”, проміжну, посередницьку культуру (між культурами білих та чорних американців, між американською та індійською традиціями), що надає персонажам той простір (уявної) свободи від імперативів свого народження та проживання, де вони здатні, принаймні тимчасово, досягти внутрішнього балансу між різновекторними компонентами своїх „я” (с. 107).

Старша наукова співробітниця відділу зарубіжних і слов'янських літератур Інституту літератури *Леся Генералюк* зазначає, що „теперішнім сюжетом свого повернення до Волошина” завдячує саме Наталії Ростиславівні – „людині-епосі, котра багато пережила і багато розуміла”, і яка „ще в 1994 році дивовижно тепло прийняла мій текст про живописно-зображальне начало в поезії символізму і у Волошина”, виступивши першим опонентом дисертації (с. 108). Глибокий аналіз поетичного доробку, публіцистичних текстів та епістолярію М. Волошина презентовано Л. Генералюк у статті „Формула історичного шляху Росії в поезії, публіцистиці та листах Максиміліана Волошина 1917–1924 рр.”, ключовою висновковою тезою якої слід вважати, насамперед, заклик до активної наукової рецепції його творчості, оскільки „історіософський меседж Волошина, його формула шляху держави, орієнтованої на перекроювання світу, його аргументовані викладки щодо антигуманної суті російської влади, <...> так і залишилися не почутими” (с. 125). Враховуючи той факт, що

Київ – місце не тільки народження митця, а й відродження його імені в науковому просторі (тут І. Т. Купріянов захистив першу дисертацію, присвячену Волошину (1971), „Наукова думка” видала про нього першу наукову монографію „Доля поета”, а українське Міністерство культури довгі роки забезпечувало функціонування Дому-музею Волошина в Коктебелі як науково-культурного центру), бажано, щоби вітчизняні дослідники не дистанціювалися від Волошина, а продовжили традицію волошинознавства, розпочату в Україні, та запропонували альтернативний погляд на найцінніше у спадщині поета-гуманіста – тексти, написані ним у 1917–1924 роках (с. 125).

Тематично багатовекторним постає предмет дослідження – „Безумие как творческий дар” – в однойменній статті професора **Олександра Глотова** (с. 127), де озвучена думка, що „творчество (литературное, музыкальное, изобразительное) всегда воспринималось как некое отступление от нормы. <...> Поэтому творческая личность (поэт, музыкант, художник) априори всегда находится на грани социального неприятия” (с. 127). Автор зупиняється, зокрема, на творчості О. Пушкіна („На фоне Пушкина...”), який ще в 1833 р. писав „об этом неощутимом переходе грани между нормой и патологией” (с. 128) і який у процесі творення віршів настільки „живо вообразал себе происходящее, что проиллюстрировал каждую строфу собственноручным графическим комментарием” (с. 128–129), а також на т. зв. „кругу Пушкина” (Радіщев, Чаадаєв, Грибоедов). Натомість в другій частині розвідки („Этот безумный, безумный, безумный, безумный мир...”) в хронологічному порядку подано перелік тих літераторів, „которые либо на вполне серьёзных основаниях попадали в поле внимания психиатров, либо отправляли туда своих персонажей. Либо и то и другое” (с. 131). Список імен дійсно вражає.

У руслі компаративних студій проведене дослідження професора **Віктора Гусєва** „Приключения Прекрасной Дамы в России начала XX века (1910–1920-е годы)”. В цій розвідці, за словами самого автора, здійснена спроба простежити особливості трансформації блоківського образу „Прекрасної Дами” в російській поезії 1910–1920-х рр. ХХ ст. (с. 138). Аналізуючи поезії О. Блока, М. Цвєтаєвої, М. Тихонова, В. Маяковського, Г. Іванова, М. Агнівцева, М. Ісаковського, автор зрештою висновує:

Образ Прекрасной Дамы в том или ином художественном воплощении присутствует в литературном дискурсе 1910–1920-х годов и служит одним из связующих звеньев, способствующих преодолению произошедшего в эти годы трагического разлома культуры, породившего кардинальную смену социальных ценностей и эстетических координат (с. 148).

Чуйні слова присвяти – „Светлой памяти Натальи Ростиславовны – с благодарностью за подсказки не только к этой

статье, но вообще по жизни” (с. 150) – передують літературознавчій розвідці під назвою „Стихотворение Б. Л. Пастернака «Опять Шопен не ищет выгод...»: из записок старого киевлянина” професора **Володимира Звиняцьковського**. Звернемо увагу на специфіку архітекτονіки запропонованих заміток, що укладені, за визначенням автора, в „жанре нереального комментария” (с. 150). Показово, що тема архітектури Києва, його вулиць, двориків, яка порушується автором, була близькою Наталії Ростиславівні, яка не просто цікавилася та захоплювалася його історією, а й, за спогадами сестри, любила проводити незвичні екскурсії улюбленими місцями (с. 68).

Підкреслимо, що кожен науковий виклад презентує власний методологічний вектор. Так, у статті „«Ars poetica»: словарная версия” професора **Бориса Іванюка** увага зосереджена на „условном обозначение жанра на тему поэтического искусства” – «ARS POETICA» стихотворная (с. 164). Автором окреслюється європейська традиція розвитку цього жанру: від Горацієвого „Послання до Пізонів” (18 р. до н. е.) до жартівливої версії „Ars poetica” Т. Кібірова.

Ще одна стаття („Стихотворение О. Э. Мандельштама «Золотистого мёда струя из бутылки текла...» (Итоги опытов реального комментария)”), надрукована у цьому меморіальному збірнику, постає як результат плідного спілкування з Н. Мазепою. Її автори, професори **Володимир Казарін** і **Марина Новікова**, зауважують:

Статья на всём протяжении работы над ней, которая началась ещё в 2002 году в Алуште, а завершилась только сейчас в Киеве, была согрета теплом Наташиной заботы. Она хранит живую память о нашей коллеге и нашем близком друге. Перелистывая страницы, я вспоминаю её реплики и фразы. Мы с Мариной рады, что статья печатается в сборнике, посвящённом её светлой памяти (с. 168).

Читачеві презентовано глибокий аналіз поетикального, рецептивного та інтертекстуального зрізу вірша „Золотистого мёда струя из бутылки текла...”, який був написаний у серпні 1917 року в Алушті:

О. Э. Мандельштам, побывав в гостях у Веры и Сергея Судейкиных, напишет стихотворение, которое почти стенографически рассказывает об их встрече и которое Вера Артуровна в своём дневнике не без основательно назвала *поэмой* (с. 169).

Російська література завжди перебувала у сфері наукових зацікавлень Наталії Ростиславівни, як і багатьох її колег. Професор **Олександр Кеба** аналізує „Поэтику хронотопа в прозе Андрея Платонова” (с. 191). Цей видатний російський письменник ХХ ст., на думку автора статті, якраз належить до числа тих, що суттєво збагатили літературу „оригинальними хронотопними моделями” (с. 191). Зосереджуючись на аналізі цих хронотопних моделей соціально-філософського роману „Чевенгур”, науковець висновує, що поетика платонівського хронотопу безпосередньо втілює „авторскую філософію, представляющую собой своеобразный сплав социально-исторического, идеологического, национально-культурного, архетипического и экзистенциального мировосприятия” (с. 200). Натомість „попытки создать героями писателя «новое» пространство и время по идеологическим схемам обнаруживают здесь очевидную несостоятельность; решающим же оказывается экзистенциально-психологическое восприятие бытийного континуума, актуализирующее мифологические модели и комплексы освоения мира” (с. 200).

На основі актуальної методології „історико-генетичної інтепретації” проведене дослідження професора **Олександра Киченка** („Вечори на хуторі біля Диканьки» М. В. Гоголя: національна ідея у ситуації імперської культури”, с. 202). Дослідник виокремлює і детально аналізує два ключових концепти: „Гоголь і літературний контекст українського бароко” (с. 204), „«Вечори» Гоголя і їхня ідеологічна складова” (с. 208). Третій, заключний, фрагмент „Висновки про поетичну колізію «Вечорів» (національно-історичний аспект)” (с. 209) пропонує розгорнуті висновкові тези, де, зокрема, зазначено:

„Вечори” пропонують варіант національно-історичної міфології України, являють собою комплекс, замкнений романтичною ідеєю універсального національного гармонійного світоустрою. Гоголь втілює у „Вечорах” міфологічну ідею універсуму в його українському

національному варіанті. Гоголівське авторське завдання полягало у спробі поетизації національної історії у її характерному протиставленні історії офіційно імперській. По суті, у контексті циклу „Вечорів” і перших художньо-історичних та наукових задумів Гоголя маємо справу з протистоянням двох капітальних міфологій (національно-диканської й імперсько-петербурзької), з їхньою чіткою історико-національною атрибуцією (с. 209–210).

Тези про „метод культурного *трансферу*”, на якому зосереджувала увагу Н. Мазепа (с. 212), як і багато інших її підходів, „которые нередко несут в себе добавочный смысл методологического характера, прямо или косвенно способствуют проникновению в суть сложившихся художественно-философских концепций наполеоновских войн” (с. 213), відкривають статтю професорки *Луїзи Оляндер* „Наполеоновские войны в художественно-философских концепциях европейских литератур: Стендаль – Толстой – Жеромский – Гальдос”. Зацікавлення епохою і особистістю самого Наполеона не згасає й сьогодні. Авторка підкреслює, що

„тема наполеоновских войн... остается самой востребованной в мире”, обнажая новые ракурсы её видения и понимание необходимости создания широкого диалогического континуума, который втягивает современного реципиента в сложнейшее проблемное поле, где нередко сталкиваются контрверзные концепции (с. 213).

Хоча основна увага й зосереджена на художньо-філософських системах Стендаля, Л. Тостого, Ст. Жеромського і Б. Переса-Гальдоса, проте заразом охоплено численний музичний доробок, де тема наполеонівських війн знаходить своє яскраве втілення у різних жанрах: симфонії („Героїчна симфонія” Людвіга ван Бетховена), увертюрах („1812 год” П. Чайковського), музичних картинах („На стогнах войны (1812 года, 5 августа)” І. А. Труффі), операх („Війна і мир” С. С. Прокоф’єва; „Кахим-Туря” З. Г. Ісмагілова).

Старша наукова співробітниця відділу теорії літератури Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України *Олеся Омельчук* зберігає в особистому архіві цінний рукопис Н. Мазепа про відомого науковця-ботаніка, активного учасника українського літературного процесу першої третини ХХ ст. Михайла Доленга (М. В. Клокова). Спогади про цього поета, літературного

критика („з тонким художнім смаком” В. Сосюра), редактора періодичних видань і, водночас, видатного ботаніка, „автора оригінальних наукових теорій про історію рослинного світу України та про природу біологічних видів, які йшли врозріз із усталеними науковими поглядами (В. Мельник)” (с. 231) становлять основу наукової розвідки О. Омельчук „Михайло Доленго в мистецькій і науковій спільнотах” (с. 223–233).

Інтертекстуальна методологія, якою сьогодні досить активно послуговуються літературознавці, свідченням чого є монографії останніх десятиліть, допомагає по-новому прочитувати класичні тексти. Так, професорка *Тетяна Пахарєва* у статті „Інтертекстуальний діапазон поеми Анни Ахматової «У самого моря»” зазначає:

Исследование интертекстуального плана лиро-эпической поэмы может помочь ярче и точнее выявить не только лирическую личность поэта или черты его эпохи в тексте поэмы, но именно диалектику взаимодействия личного со всеобщим, человека с его временем (с. 234).

Інтертекстуальна складова в художній тканині поеми виявляється досить насиченою: це і О. Пушкін „Сказка о рыбаке и рыбке” (с. 234), роман Р. Кіплінга „Світло згасло” (с. 235), поезія О. Блока „О нет, не расколдуешь сердца ты...” (с. 236), „Слово о полку Ігоревім” (с. 237). Особливої ваги в поемі, за спостереженнями авторки, набуває і кінематографічний інтертекст. Зокрема, мова йде про фільм 1911 р. В. Ханжонкова й О. Гончарова „Оборона Севастополя” (с. 237).

К включению кинематографа в интертекстуальное поле поэмы побуждает и ощутимая кинематографичность ее поэтики. Начальные строки образно выстроены как движение камеры от дальнего плана к средне-крупному. <...> Кинематографичен и общий композиционный ритм поэмы... (с. 238).

Зауважимо, що фактично мова вже йде не так про інтертекстуальні коди, як про інтермедіальну специфіку тексту. У підсумку авторка зазначає, що

итог „херсонесской юности” в ахматовской поэме подводится с опорой на те культурные контексты, которые определяли собой облик эпохи рубежа веков – на раннюю модернистскую литературу, и символизм в особенности, и на кинематограф начала века, который, по определению Н. Зоркой, возник как „дитя модерна” (с. 239).

Інтермедіальна методологічна матриця покладена в основу дослідження доцентки *Тетяни Рибальченко* „«Танец роковой»: две поэтических интерпретации (А. Вознесенский и К. Кинчев)” (с. 241). Аргументуючи вибір об’єкта дослідження („Отступление в ритме рок-н-ролла” (1961) А. Вознесенского, текст песни К. Кинчева „Танцевать” (1986)), авторка зазначає:

Вознесенский и Кинчев – художники разных поколений, и сопоставление их произведений в аспекте символики танца и конкретно – символики рок-н-ролла – позволит наметить изменение аксиологии нового танца как формы самовыражения человека современности, а главное – изменение мироощущения и миропонимания поэтов и окружающего их социума, выраженное пластически, в телесно-чувственной форме. Другим основанием для выбора художественных произведений этих двух авторов можно назвать их причастность к новой субкультуре, к рок-культуре (с. 243).

Зауважимо, що означені ключові завдання розвідки повністю реалізовані:

Мы обратимся к стихотворным текстам, где воспроизводится не танец, а танцевальная стихия, регенерирующая в современной форме черты архаического действия, элементы новой экстатической культуры. Нас будет интересовать отражение и словесное воплощение танцующей общности, „рок-н-рольный” хронотоп, локализованная в пространстве-времени ситуация коллективного экстатического самовыражения. Вторая задача – обратить внимание на поэтику словесного изображения этой ситуации, на особую поэтическую речь, ритмически и образно организованную. Важно выявить связь объекта изображения танцевального действия как модели нового мироощущения и поэтического кода при создании „рок-н-рольного экфрасиса”, „картинки” современного массового танца (с. 242).

Як уже неодноразово зазначалося, серед головних наукових зацікавлень Н. Мазепи була російська та українська поезія другої половини ХХ ст. Професорка *Еліна Свенцицька* підкреслює:

То, что она называла в своих работах „ползучим эмпиризмом”, на самом деле было сосредоточенностью на художественном тексте, который она воспринимала как носителя „поэзии мысли”, то есть индивидуально-авторского смысла – динамичного, яркого, ни на что не похожего. Со скрупулезной точностью прослеживала она не только соотношение эпического и лирического, субъективного и объективного, но и всегда стоящие за закономерностями поэтики непростые взаимоотношения поэта и его времени, обживания исторического пространства и сопротивления напору повседневности. Множество страниц она посвятила творчеству П. Антокольского, В. Шефнера, А. Вознесенского, М. Рыльского, а также Л. Н. Вышеславского (с. 252).

Продовжуючи осмислення поезики останнього з названих авторів у статті „Поэт и время в лирике Л. Н. Вышеславского”, авторка зосереджує основну увагу саме на проблемі часу – „основополагающей не только для Л. Н. Вышеславского, но и для той интенсивной рефлексии над основаниями культуры, которая характерна для поэзии второй половины ХХ века” (с. 252).

Глибоке компаративне дослідження творчості двох видатних представників української та російської літератури презентує стаття завідувачки сектору компаративістики Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України *Галини Сиваченко* „В. Винниченко і М. Булгаков: проблема подвійного коду та принципу резонансу” (с. 258). „Точки дотику” та „резонування” простежено на різних рівнях (біографічному, світоглядному, тематичному, жанрологічному):

Обидва належали одній добі. У полі їхнього зору водночас перебували життя людини й людства, доля окремої особистості й суспільства. Індивід сприймався ними в контексті макросвіту людських стосунків, у потоці великих і тривожних процесів, що у минулому сторіччі означились як глобальні. Обидва переймалися межовими, граничними питаннями й загадками самого феномену людини та людського буття. Чи не основним предметом тривог і філософських пошуків для обох була загрозливо наростаюча конфліктність сучасного їм світу (с. 258).

Крім того,

обоє розмірковували над проблемою людської сутності, над тим, що ж саме робить людину людиною, над „людинотворчими” константами й відхиленнями від людської „норми” в суспільній та міжнародній практиці. Обидва письменники були в 20–30-х роках переконаними противниками радикалізму, а також ідей, доктрин і теорій, що виправдовували насильство. Також їхні ключові романи та драми значною мірою спрямовані своєю філософською енергією проти дегуманізації. Посутніми рисами подібності позначена і структура творів обох митців. В їхньому доробку співіснують різні види фантастики, філософські настрої, гротеск, іронія, сатира, детективний та пригодницький жанри, інакомовлення, стихія пародії та комічної стилізації тощо (с. 258).

Творчість М. Булгакова потрапляє до поля зору і *Наталії Сквіри* („«Помоги, Господи, кончить роман!»: гоголевские и булгаковские коды”). Авторка на основі інтертекстуальної методології звертає увагу на роман „Майстер і Маргарита”, підкреслюючи, що „Гоголевское слово, мысль, идея просвечивают сквозь булгаковское творческое наследие” (с. 268). І хоча досліджень по цій тематиці вже існує чимало,

между тем, освещая эту продуктивную тему, исследователи обращаются в первую очередь к ранним произведениям Гоголя, однако не менее важным для определения интерпретационного кода духовно-биографического элемента, специфики мистики и мифологизации, композиционно-сюжетных элементов, образно-мотивных уровней является позднее творчество писателя, которое <...> формировало т. н. рецептивную модальность круга чтений Булгакова и, соответственно, идейно-семантическое ядро (с. 269).

Власне, ця „лакуна” і стає об’єктом аналізу Н. Сквіри.

Творчість відомого та визнаного у своїй галузі вченого-хіміка, поета, перекладача Володимира Георгійовича Ільїна (1939–2016) потрапляє у фокус дослідницьких інтересів професорки *Елеонори Соловей* („Поет у пошуку «мови єднання»”, с. 282). Обраний об’єкт наукової рефлексії тут, звичайно, не випадковий, оскільки постать В. Ільїна також цікавила Н. Мазепу. Зокрема, мова йде про її статтю

2010 р. „Білінгвізм. Епізод чи тенденція?”. Особлива увага Е. Соловей прикута не лише до постаті поета та науковця, а, насамперед, до його поезії, що постає як „рафінована й культурна, самобутня та неповторна, вона вражає ще своїм безнастанним неспокоєм, пошуковістю” (с. 282). Особлива вона й своїм жанровим виявом: „Саме тривірш, навіяний як форма поезією Басьо, «непомітно й на подив» став для автора «чи не єдиною формою відчуття й відображення світу – природи, часу, людей, себе, інших та іншого»” (с. 282).

Мотивацією подання до збірника на пошану „незабутньої Наталії Ростиславівни Мазепи” саме статті „Поет складної простоти”, за словами її авторки, професорки *Людмили Тарнашинської* стало, зокрема, те, що „після її відходу у Вищі світи з доброї волі її сестри Галини Миколаївни” її домашня бібліотека поповнилася кількома

раритетними виданнями українських шістдесятників з приватної бібліотеки Н. Мазепи, серед яких, з-поміж інших (Ліни Костенко, Василя Стуса та ін.), була й посмертна збірка Василя Симоненка „Земне тяжіння” (К., 1964). Його поезія, відчувається, була співзвучною самій Наталії Ростиславівні, котра гідно пройшла шлях українського відродження 1960-х рр. поруч із легендарними літераторами й філософами того часу. Ця її відданість шістдесятництву проявлялася упродовж цілого життя, зокрема й тоді, коли Україна стояла на порозі своєї Незалежності (с. 287).

Зауважимо, що цей відгомін в душі науковиці, як і в багатьох інших читачів/слухачів, був природним:

Апелюючи до самої екзистенційної суті людини, до її генної пам'яті, поет часто писав свої інвективні вірші у формі звертань, адресуючи їх своєму сучасникові – так, аби він міг їх не тільки почути, але й відчути (с. 289).

Сучасний контур формування літературознавчого концепту „божевілля” (в аспекті поетики діалогу, наративу, мотиву двійництва тощо), на думку професорки *Ольги Червінської*, на сьогодні цілком сформувався. Однак в руслі сучасних методологій класичні тексти потребують рецептивної ревізії. Зокрема, у творчості М. Гоголя „градуированную последовательность

различных состояний и степеней сумасшествия изначально представляет собой уже весь цикл «Петербургских повестей», проте „парадигма безумия рассматривается как принцип градирования стилистических уровней формы преимущественно в аспекте нарратологии <...> в качестве конструктивного жанрового концепта «Мертвых душ»” (с. 298). Зазначимо, що і в цій статті наукові тези Н. Мазепи, як авторитетної дослідниці російської та російськомовної літератури України, активно вплітаються у тканину тексту, доповнюючи й аргументуючи ключові висновки:

Наконец, полностью переключаясь с тезисом Н. Мазепы о том, что „«лиризация» литературы не может и не должна быть понята как некое вторжение одного родового начала в чужую область и завоевание чужих рубежей, т. е. «чужих» жанров”, подчеркну не совсем настойчиво, но вполне убежденно, что обозначенная в „Мертвых душах” тема безумия всей своей нарративной полифонией актуализирует пафос поэмы, или, точнее, в очередной раз утверждает таковую в статусе жанровой матрицы, что направляет рецепцию в нужное русло (с. 311).

Завершує цю доволі об’ємну частину книги стаття учня Н. Мазепи, доцента **Олександра Юдіна** „Философия литературы и история литературы” (с. 313), де предметом аналізу постають „два полемических и даже острокритических выступления Михаила Леоновича Гаспарова, направленных против идей и работ Михаила Михайловича Бахтина” (с. 313). Цьому глибокому теоретичному аналізу передуює переднє слово автора, де, зокрема, читаємо:

Наталья Ростиславовна была научным руководителем моей кандидатской диссертации (которая писалась долго и неровно сугубо по моей вине). Руководителем бесконечно терпеливым, неизменно благожелательным, понимающим. Когда работа, посвящённая творчеству Андрея Битова, прочитанному через призму ранней философии и эстетики М. М. Бахтина, была готова, Наталья Ростиславовна всецело ее поддержала, только беспокоилась, не слишком ли она теоретическая для совета по истории литературы. В центре предлагаемой статьи снова М. М. Бахтин, и снова один из ее героев – Андрей Битов, и, возможно, она также „слишком теоретическая”. С благодарностью посвящаю её светлой памяти Натальи Ростиславовны (с. 313).

Отже, розглянута частина збірника, презентована палітрою наукових думок, власних ракурсів, оригінальних бачень, глибоких теоретичних спостережень, окреслює ключові пункти наукових зацікавлень Н. Мазепи.

Третьою, завершальною частиною даного збірника є *„Бібліографія наукового доробку Наталії Ростиславівни Мазепи”* (с. 326), укладена Т. Стальною та М. Штолько. Бібліографія презентує у хронологічному порядку (1958–2020) монографічні видання, автореферати; статті; редагування, упорядкування, роботу над примітками, рецензування вченої. На завершення представлені публікації про життя та наукову діяльність Наталії Мазепи. Зауважимо, що до списку вже можна включити й це унікальне видання і, переконані, він активно поповнюватиметься новими цікавими розвідками в майбутньому.

Наталія Нікоряк